

SULEV VEDLER

sulev.vedler@ekspress.ee

Jaanuari keskel teatas ajaleht Postimees, et kaitseministeeriumile esitleti Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) teadlaste loodud erikangast, millega kaetud lennuk, tank või võitleja jääb vaenlase radarile nähtamatuks ning tõenäoliselt pääseb rünnakust.

Ent niinimetatud ime- või võlu-kanga loojad **Marek Strandberg** ja **Katrin Idla** ei tööta enam TTÜs.

Idla kuulis mullu 29. aprillil, et ta ei sobi enam sealse kaitse- ja julgeoleku-uuringu keskuse juhiks. Sügisel ei valitud teda ka TTÜ keemia-instituudi teaduriks, sest tal pole viimasel ajal piisavalt Läänes avaldatud teaduspublikatsioone.

Eesti Teadusinfosüsteem näitab, et aastatel 1991–2004 oli Idla 29 publikatsiooni autoriks. Seejärel tegeles ta kaitseuuringutega, mida hindamissüsteem ei arvesta. Eesti mõistes pole Idla enam teadlane.

Strandberg räägib, et sai paari aasta eest TTÜ-lt „lahke“ pakkumise loobuda doktorandi riiklikust stipendiumist, sest tal läheb niigi hästi ja tal pole seda raha vaja...

Strandberg keeldus. Aga pakku-jale jäi juhtum ilmselt meelde.

Strandberg ja Idla usuvad, et kõigel sellel on tugev seos TTÜ rektori **Jaak Aaviksooga**. Nad väidavad, et kaitsealastele baasuuringutele tõmmati vesi peale, sest juba kaitseministrina soosis Aaviksoo kaitseuuringuid kaitsevæes, mitte ülikoolides.

STRANDBERGI SÕNUL sukeldus ta kaitseuuringute varjatud maailma sajandi alguses Tartu ülikoolis, kui töötas sealse tehnoloogiainstituudis professor **Mati Karelsoni** käe all.

Aga peagi tekkis neil konflikt toonase TTÜ rektori Jaak Aaviksooga, kes peatas palga väljamaksmise. Karelsoni „pundi“ palgad olid tollases mõistes vägagi soliidsed, raha tuli riigilt ja ka muude lepingute kaudu. Rektor soovis, et teadlased põhjendaksid oma rasvaseid palku avalikult ülikooli kodulehel.

Selle asemel kolis seltskond üle TTÜsse, kus 2004. aastal asutati molekulaartehnoloogia õppetool.

IDLA OLI 2004. AASTAL tööle asunud kaitseministeeriumisse, kus tegeles kaitseuuringute algatamise, koordineerimise ja korraldamisega, samuti teaduslase koostööga NATO liinis.

„Istusin ministeeriumis ja lugesi muudkui dokumente. Tegin endale selgeks, kuidas NATO teadust tehakse,“ räägib Idla.

Muu hulgas hakkas kaitseministeerium tol ajal nn imekanga loomist rahastama. EAS selleks raha ei andnud.

Kevadel 2007 valiti Strand-

TULI VAIK PALJU PAHANDUST: Marek Strandberg nn imekeebiga Postimehe tarbeks poseerimas.

Sõjalise imekanga loojad jäid tööta

Katrin Idla sai koondamisest teada oma 50 aasta juubelil. Tallinna Tehnikaülikool ei pikendanud lepingut ka tema elukaaslase **Marek Strandbergiga**.

SAID ÜLIKOOLIST KINGA: Marek Strandberg ja Katrin Idla 2011. aastal, kui kõik veel hästi edenes.

berg roheliste juhina Riigikokku. IRLi kuulunud Aaviksoost sai samal ajal kaitseminister.

Idla lahkus ministeeriumist. „Lahkusin ise, Aaviksoo kuulus autoritaarse juhina oli ette teada,“ ütleb ta. „Tegin ainuvõimaliku otsuse – olin ju teise erakonna juhi naine.“

SEL AJAL SÕDISID EESTLASED Lähis-Idas. Sõdureid ähvardasid pommid, mida lõhati raadio teel. Sõjameeste kaitseks võeti kasutusele segajad. Paraku kaasnes nendega tugev elektromagnetkiirgus. Sõdurid vajasisid kiirguse eest kaitset.

TTÜs loodi kaitsekeebi prototüüp. Kui selle kohta ilmusid esimesed uudised, hakati Strandbergi pilkama. Näiteks teatas üks naljahammas: „Tegelikult töötas uurimisgrupp eesotsas Strandbergiga välja ka teist tüüpi kanga. Nimelt nähtamatuks tegeva. Sellega on ainult see häda, et ei saa eksponeerida. Pole teist õieti näha...“

Strandbergi sõnul testis kaitseväge keepi ja leidis, et kaitsev mõju on suurepärane. Kuid leiutist ei võetud kasutusse, sest missioonid Lähis-Idas lõppesid peagi.

FOTO ANDRES PUTTING

Seejärel hakkasid Strandberg ja Idla koostöös teiste NATO riikidega uurima nn adaptiivse kamuflaaži teematikat. Tegemist on tehnoloogiaga, mis lubab muutuvates oludes kohendada kamuflaažimustrit, et see paremini toimiks.

Sedagi koostööd finantseeris kaitseministeerium.

2009. AASTAL AVATI TALLINNAS Vabadussõja võidusammas.

Samba rajamise eest vastutas kaitseministeerium ehk Aaviksoo.

Strandberg ja Idla pakkusid samba loojatele välja tehnoloogia, kuidas võiks samba teha müstilisena väljanägevast läbikumavast betoonist. Aga neid ei võetud kuulda. Ehitustellimuse sai Tšehhi firma, kes ei suutnud lubadusi kvaliteetselt täita.

Peagi leidis Aaviksoo end koos sambaga karikatuurilt, mille Strandberg joonistas ajalehele Sirp.

Ta oli Aaviksood joonistanud ka varem, kui too kaotas IRLi juhi valimistel **Mart Laarile**.

Hiljem hakkasid Strandberg ja Idla uskuma, et Aaviksoo võtab kriitikat isiklikult ja jätab kõik meelde. Sest peagi toimus uus kokkupõrge.

Novembris 2010 teatas Postimees, et kuigi Strandberg tutvustas oma imekangast avalikult juba neli aastat tagasi, pole kaitseväge seda näinud ja kaitseministeerium ootab endiselt lõpparuannet.

Leht lisas, et Strandberg sai oma projektile raha aastatel 2005–2007, kui tema elukaaslane töötas ministeeriumi teadus- ja arendustegevuse nõunikuna. 2008. aastal naine enam sel kohal polnud ja siis lõppes ka rahastamine.

Minister Aaviksoo ütles Postime-

hele, et „pöörame tähelepanu ka võimalikule huvide konfliktile“.

Samal õhtul esines minister „Aktuaalses kaameras“. Ta teatas, et kõik teadusuuringud ei õnnestu ja ei pea- gi õnnestuma.

Strandberg põrutas vastu, et lepingud kaitseministeeriumiga on konfidentsiaalsed ja ministeerium teab väga hästi, miks aruandeid pole esitatud. Ta demonstreeris ajakirjanikele „imekanga“ tööd: selgus, et tolle sisse mähitud mobiiltelefonile ei saanud helistada, sest signaal ei jõudnud kohale.

Skandaalil oli ka poliitiline varjund: alanud oli 2011. aasta Riigikogu valimiste kampaania.

2012. AASTAL PÄLVISID Strandberg ja Idla oma tehnoloogia arendamise eest NATO kõrgeima teadusauhinna. Töögruppi juhtis Hollandi arenduskeskuse TNO füüsik **Pieter Jacobs**.

Kaitseministeerium andis auhinna kohta välja pressiteate, kuid üldsus ei pööranud sellele tähelepanu.

2014. aastal asutas toonane rektor **Andres Keevallik** TTÜsse kaitse- ja julgeoleku-uuringute keskuse. Selle juhiks sai Katrin Idla.

Keskus tegutses sisuliselt vahendusüksusena. Strandberg teatas ajakirjas Sõdur, et kamuflaažitehnoloogiate projektide koordinaator ja tehniliste lahenduste rahastaja on NATO teadus- ja tehnoloogiaorganisatsioon.

SUVEL 2015 VALITI Jaak Aaviksoo TTÜ rektoriks. Algasid reformid.

Peagi andis rektor välja käskkirja teha kaitse- ja julgeoleku-uuringute keskuses audit. Idla imestuseks oli üks auditi tegijatest keskuse endine töötaja ning hankekomisjoni liige ehk ta uuris iseenda tegevust.

Idla sõnul tehti vaid formaalseid etteheiteid. „Näiteks: miks me ei teinud üht hanget. Aga see oli riigisaladusega kaetud hange, kus võib teha suunatud pakkumisi,“ kaitseb Idla oma tegevust. Ette heideti ka kontrolli- ja aruandlussüsteemi puudumist. „Meil olid tööl vaid mina poole kohaga ja juhi abi. Keda ma siin oleksin kontrollinud?“

Pärast auditit teatasid teadus-

prorektor **Renno Veinthal** ja personaliosakonna juhataja **Mare Pihel** Idlale, et tema ametikoht koondatakse. See juhtus päeval, mil Idla sai 50 aastat vanaks. Mis võiks olla parem „juubelikingitus“?

„Mul polnud õrna aimugi, mida nad tahavad rääkida, kui sain kutse,“ ütleb Idla. „Minu koormus olevat liiga väike. Aga septembris võeti ikkagi tööle uus kaitseuuringute koordinaator.“

Suvel keeldus TTÜ sõlmimast Strandbergi ja Idla poolt mitu kuud ette valmistatud lepingut ühe riikliku tellijaga.

Strandbergi sõnul põhjendas instituudi toonane juht **Mihkel Kaljurand** keeldumist ülaltpoolt tulnud korraldusega.

„Meie tegevus oli projektipõhine. Kui öeldi, et uut lepingut me ei

KES VIIMASENA NAERAB, NAERAB PAREMINI? Marek Strandberg joonistas Sirbile karikatuure, mille tegelaste sekka sattus ka Jaak Aaviksoo.

sõlmi, oli mulle selge, et siin mul enam perspektiivi ei ole,“ ütleb Idla.

2016. aasta lõpus lõppesid Idla ja Strandbergi töölepingud TTÜs.

TÄNAVU JAANUARIS tundis Postimees jälle huvi „imekanga“ vastu. Sündis artikkel „Strandbergi imekangas tootmiseks valmis“.

See tõi kaasa vastureaktsiooni. Mihkel Kaljurand saatis Strandbergile kirja, et saladuste avaldamine pole kooskõlas lepinguga, mis kehtib ülikooli ja kaitseministeeriumi vahel.

Teadusprorektor Veinthal ähvardas Strandbergi ja Idlat trahvinõudega. Strandberg avaldas selle kirja oma Facebooki seinal.

Strandbergi ja Idla sõnul ei reetunud nad mingeid saladusi.

Idla väitel soovitas ministeerium neil oma avastusi propageerida. Strandberg kirjutas 2014. aastal artikli ajakirjale Sõdur. TTÜ kaitseuuringute keskust külastas ETV saate „Kapital“ võttegrupp. Imekanga loojad rääkisid oma tööst avalikel ettekannetel.

Postimehes ei ilmunud nende sõnul midagi uut. Kord juba avaldatud info ei saa olla konfidentsiaalne.

Kaitseministeeriumis kaitseinvesteeringute osakonda juhtiv **Kusti Salm** ütles Ekspressile, et Strandberg jättis oma suhtlemise Postimehega kokku leppimata ja see pole sobiv käitumine. „Ei pea olema James Bond või mõni muu luureguru, et öelda, mis on selle keebi funktsioon ja kus seda kasutatakse. Niimoodi käitudes võime sadu tuhandeid eurosid korstnasse kirjutada, sest potentsiaalne vastane saab teada, mida me kasutame.“

KAITSEALASED BAASUURINGUD ülikoolides lõpetatakse, usuvad Strandberg ja Idla. Teadusraha läheb edaspidi Tartu asuvalle Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustele või otse erafirmadele.

Kusti Salm selgitab, et varem tulid ülikoolid ise kaitseväge ja ministeeriumi jutule ning „müüsid“ neile oma uurimisideid. Kroonijal ulatus mõne projekti hind kümnetesse miljonitesse, kuid töid ei võetud kasutusele, sest neid polnud kaitseväl

vaja. „Strandberg ja Idla olid meie keskuse kuldkliendid,“ märkis Salm.

Nüüd käivad asjad vastupidi: kaitseväge on tellija ja teadlased teevad, mida sõjaväelased soovivad. Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused tegutsevad koordinaatorina.

JAAK AAVIKSOO ei soovinud Ekspressiga kohtuda. Ta saatis mõnelauselise kirja, kus mainis, et „Strandbergi seisukohad on kummastavad ja arusaamatud. [...] Meil pole olnud otse- seid tööalaseid kokkupuuteid, mis võimaldaks tema subjektiivsetesse ja otseselt valedesse väidetesse kuidagi suhestuda.“

Professor Mihkel Kaljurand teatas, et TTÜ koostöö kaitseministeeriumi ja Eesti kaitsejõududega on olnud viljakas ning jätkub. Marek Strandberg on samuti jätkuvalt Tallinna Tehnikaülikooli doktorant ning ülikool on kindlasti huvitatud koostööst võimekate teadlastega ka edaspidi, kui Strandberg ja Idla oma käitumisega seda just ise võimatuks ei muuda.

Ta lisas: „Mulle isiklikult tundub veider nende soov lahata avalikkuses teemasid ja esitada süüdistusi, millele nad teavad, et ülikool ei saa lepingutest tulenevate konfidentsiaalsuskohustuste tõttu vastata. Hea ja andekas teadlane ei pruugi lihtsalt mitte alati olla ka võimekas ja täpne administrator. Kuna pigem on tulevikus ette näha kaitseuuringute alase koostöö suurenemist, otsustasime ülikooli sees selle valdkonna koordineerimise ümber korraldada. Loodan väga, et Strandberg ja Idla saavad oma isiklikust solvumisest üle.“

„See on muidugi sümptomaatiline, et härrad arvavad, et kõik nendega seotu on põhjustatud isiklikust solvumisest,“ teatas Strandberg. „Administratiivne ebaprofessionaalsus ning suutmatuse inimestega toimetada nagu ka pidev võimu kuritarvitamine: selle nimi on akadeemiline vägivald.“

Ta ehitab praegu moodsaid teisaldatavaid betoonmaju nimega Koda. Katrin Idla töötab Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudis.

Imekangas on aga endiselt midagi müstilist.